

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Academic Journal of Language and Literature

CİLT/VOLUME: 4, SAYI/ISSUE: 2, AĞUSTOS/AUGUST 2020

Atiye AKBALIK

YL Öğrencisi, Mersin Üniversitesi
balikciatiye@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8371-2972>

**Füsun Akatlı'nın *Rüzgâra Karşı Felsefe* Adlı Eserinde
Denemeciliğinin Tematik Boyutta İncelenmesi**

*Investigation of The Essayist Dimension in Füsun Akatlı's
Work Named Rüzgâra Karşı Felsefe*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 07.07.2020

Kabul Tarihi/Accepted: 04.08.2020

Yayın Tarihi/Published: 30.08.2020

Atıf/Citation

Akbalık, Atiye (2020). Füsun Akatlı'nın Rüzgâra Karşı Felsefe Adlı Eserinde Denemeciliğinin Tematik Boyutta İncelenmesi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4 (2), s. 298-325.

DOI: 10.34083/akaded.766204

Akbalık, Atiye (2020). Füsun Akatlı's Called Rüzgâra Karşı Felsefe Thematic Analysis of The Essay Attitude. *Journal of Academic language and Literature*, 4 (2), p. 298-325.

DOI: 10.34083/akaded.766204

<https://doi.org/10.34083/akaded.766204>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Bu çalışmada Cumhuriyet dönemi yazarlarından Füsun Akatlı'nın denemeciliği üzerine bir inceleme yapılmıştır. Bu inceleme, Akatlı'nın *Rüzgâra Karşı Felsefe* adlı eserinden yola çıkılarak kaleme alınmıştır. Altı bölümden oluşan bu çalışmanın giriş bölümünde deneme türünün tarihsel gelişimine, Türk edebiyatındaki oluşumuna değinilmiştir. Ayrıca Türk edebiyatında deneme türünde yazan yazarlardan bahsedilmiştir. Birinci bölümde deneme metinlerinde yazarın tavrı hakkında bilgi verilmiş, ikinci bölümde ise denemeler konuları bakımından tasnif edilmiştir. Bu bağlamda eleştirel deneme, güncel deneme, portre deneme, fantezi deneme ve nekrolojik deneme başlıklar açılmıştır. Üçüncü bölümde Füsun Akatlı'nın kim olduğuna kısaca değinilmiş, ikinci bölümde ise eserleri kronolojik olarak listelenmiştir. Beşinci bölümde Akatlı'nın denemeci tavrına değinilmiştir. Buna bağlı olarak yazıları ve üslubu hakkında bilgi verilip, deneme türü hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. Denemelerini sohbet havası içinde işlemesi, deneme yazılarını alıntılar yaparak desteklemesi, denemelerini bir sonuca bağlayarak ve öneriler sunarak bitirmesi denemelerinin öne çıkan özellikleridir. Altıncı bölümde Akatlı'nın *Rüzgâra Karşı Felsefe* adlı eserinden hareketle denemeciliği incelenmiştir.

Akatlı, denemelerinde tiyatro, edebiyat, eğitim, müzik, aydın-sanatçı gibi konuları işlemiştir. Bu konuları ele alırken Türkçenin yanlış kullanımı, dilin yozlaşması, dilin kirlenmesi gibi dil ile ilgili sorunlara değinmiştir. Akatlı, denemelerine felsefeci kimliğini yansıttığı için yazılarında soran, sorgulayan, eleştiren bir üslup kullanmıştır. Dili süsten uzak, yalın ve açık bir özelliğe sahiptir.

Anahtar Sözcükler: Füsun Akatlı, Deneme, Rüzgâra Karşı Felsefe.

Abstract

In this study, an examination was made on the essay of Füsun Akatlı, one of the writers of the Republican era. This review was written based on Akatlı's work called Rüzgâra Karşı Felsefe. In the introduction part of this six-part study, the historical development of the type of essay and its formation in Turkish literature are mentioned. In addition, the authors who wrote essay in Turkish literature were mentioned. In the first part, information about the attitude of the author is given in the essays, and in the second part, the essays are classified in terms of topics. In this context, critical essay, current essay, portrait essay, fantasy essay and necrological essay titles were opened. In the third part, who Füsun Akatlı is briefly mentioned, and in the second part, her works are listed chronologically. In the fifth part, Akatlı's essayist attitude is mentioned. Accordingly, information was given about her writings and style, their views on the type of essay are mentioned. The prominent features of the essay are that they process their essays in the mood of chat, support their essays by quoting them, their essay by concluding them and provide suggestions. In the sixth chapter, the essay of Akatlı based on her work called Rüzgâra Karşı Felsefe was examined.

In her essays, Akatlı has covered subjects such as theatre, literature, education, music, and intellectual-artist. While addressing these issues, she addressed language-related problems such as misuse of Turkish language, language corruption, and language contamination. Akatlı used a style that asked, questioned and criticized his writings because he reflected his philosophical identity to his essays. Her language style is plain, clear and understandable.

Keywords: Füsun Akatlı, Essay, Rüzgara Karşı Felsefe.

Giriş

Denemenin bir edebi tür olarak kullanılması Montaigne'nin *Denemeler*'inin yayınlanmasından sonradır. Montaigne, *Denemeler*'ini 1571 yılının mart ayında kaleme almıştır. Yeni bir edebiyat türünü denemek için hareket eden yazarlar, çabalarının sonucu ortaya çıkan eserlere de “deneme” adını vererek türün bu adla anılmasını sağlamışlardır (Arıkan, 1997: 63).

Montaigne, Avrupa'da Rönesans'ın getirdiği yeni dünya görüşünü temsil eden bir yazardır. Rönesans'la birlikte özellikle Avrupa'da bireyin öneminin artması, yazarları farklı türlere yöneltmiştir. Bu türlerden biri de denemedir. Yazarlar, düşündüklerini rahatça anlatabilecekleri, konu sınırlamasının olmadığı bir türün arayışı içine girmişlerdir. Deneme türü, bu isteğin sonucunda ortaya çıkmıştır. Deneme türünün ilk örnekleri Avrupa'da 16. yy'da, Türk edebiyatında ise 19. yy'da verilmiştir. Birey keşfedildikçe deneme türü yaygınlık kazanmıştır. Deneme türü, düşünsel ağırlıklı olduğu için okuyucuya daha geç ulaşmıştır (Atayman, 1987: 121).

Tür olarak deneme, Türk edebiyatında da önemli bir merhaleye ulaşmıştır. Deneme türünde gerek içerik olarak gerek biçimsel olarak yenilikler yapılmıştır. Bu aşamaları ve yenilikleri incelemekte fayda vardır. Bu konuyla ilgili Yunus Balcı şu satırları kaleme almıştır:

“Türk edebiyatında deneme konusuna geldiğimizde durumun biraz daha karışık olduğunu görürüz. Batılı edebiyat türlerinin hemen hepsi içerik ve şekil özellikleriyle XIX. yüzyılda edebiyatımıza girmişken denemenin *essay*'ın karşılığı olan *deneme* adıyla ve bunun ifade ettiği şekil ve içerik bilinciyle edebiyatımıza girişi daha geç olmuştur. Aslında bunda Batı edebiyatlarında da denemenin tam olarak sınırlarının belli olmamasının etkisi bulunmakla birlikte bir roman, hikâye, tiyatro, gazete kadar öncelikli bulunmamasının da etkisi vardır. Adına deneme denemiş olsa da aslında edebiyatımızda Tanzimat sonrasında deneme benzeri yazılar yazıla gelmiştir. Bunu ifade ederken Batılı bir bilinçle işlenmiş *essay* tarzı yazıları kastetmekteyiz. Aslında Eski edebiyatımız içerisinde bir bütün halinde olmasa da tarz açısından Batı edebiyatlarındaki denemeye benzeyen yazılar bulmak mümkündür” (Balcı, 2006: 313).

Edebiyatımızda deneme Tanzimat ile birlikte başlar (Uç, 2008: 7). Her ne kadar önceki dönemlerde denemeyi andıran eserler verilmiş olsa da bu eserler tam olarak deneme sayılmayacağı için başlangıç olarak kabul edilmezler.

Tanzimat döneminin ilk neslini oluşturan Ziya Paşa, Şinasi ve Namık Kemal'in çeşitli nesir örneği yazdıkları bilinmektedir. Fakat özellikle deneme türüyle ilgili kaleme alınmış bir yazıya rastlanmamaktadır. Gazetenin, önemli bir iletişim kaynağı olarak edebiyatımıza girmesiyle birlikte, toplumu aydınlatma amacıyla nesir örneklerinin kaleme alındığı bilinmektedir.

“Tanzimat’ın ikinci neslinde birey ve sanat merkezli bir anlayışın oturmaya başlaması denemenin ruhuna uygun bir zemin hazırlar. Şahsî bakışın değer kazanması, acemice de olsa birey merkezli bir tenkit anlayışının yavaş yavaş oluşması bunda etkilidir. Recaizade Mahmut Ekrem’in, Abdülhak Hamid’in, Muallim Naci’nin ve edebiyat ortamının zenginliğine katkıda bulunan diğer yazar ve şairlerin deneme kategorisine koyabileceğimiz bazı nesirleri bulunmaktadır” (Balci, 2006: 314).

“Denemenin gerektirdiği bireysel, özgür tutum Servet-i Fünun döneminde oluşmaya başlar ve “kalem tecrübesi” olarak adlandırılan denemenin klasik tanımına uygun nitelikte yazılar dergi ve gazete sayfalarında görülmeye başlar. Türk edebiyatında Cenap Şahabettin, Ahmet Rasim, Ahmet Haşim ve Yahya Kemal ilk deneme yazarları olarak değerlendirilebilir” (Canbek, 2001: 5).

Deneme türünün Servet-i Fünun döneminde oluşmasının ve gelişmesinin sebebini Şahin şu cümlelerle açıklar:

“Denemenin gerektirmiş olduğu “ben” söylemi Servet-i Fünun döneminde oturmaya başlamıştır. Çünkü bu dönemde İstibdat döneminin getirmiş olduğu baskıcı tutum, yazarları toplumsal konularda sınırlandırarak onları kapanık bir edebiyata zorlamıştır. Dergi ve gazetelerde “ben” söylemi yazılar çoğalmıştır. Böylece bu özellik Servet-i Fünun’cuların yazılarını, denemeye iyice yaklaştırmıştır” (Şahin, 2017: 19). Şahin, Fecr-i Ati döneminin “Sanat şahsi ve muhteremdir” sözünün, denemeye atılan en önemli adımlardan biri olduğunu da dile getirmiştir.

“Cumhuriyet sonrası Türk edebiyatında deneme türü hakkında ilk bilgi verenlerden biri olan Orhan Burian’ın bu konudaki ilk yazısı da aynı yılda basılmıştır. 1936’da *Yücel* dergisinde çıkan “Essay Hakkında” adlı yazısında Burian, denemenin bizim edebiyatımızda ve bilhassa Batı edebiyatlarındaki seyri ve denemenin özellikleri hakkında bilgiler verir. Deneme yerine *essay* kelimesini kullanmış olması da henüz edebiyatımızda ayrı bir tür adı olarak denemenin yerleşmediğini göstermektedir. Nitekim dipnotta yaptığı açıklamada kendisinin *essay* adını kullanmasına rağmen bunun yerine Türkçe bir isimlendirme olarak *dengi* demenin uygun olacağını belirtir” (Balci, 2006: 318).

Fusun Akatlı, *Türk Edebiyatında Deneme ve Eleştiri* başlıklı yazısında, Cumhuriyet’ten sonra Türk edebiyatında deneme türünde eser veren yazarlardan özellikle Suut Kemal Yetkin, Nurullah Ataç ve Sabahattin Eyüboğlu’nun öncü olduğunu, bu kalemlerin Türk okurunu denemeye ısındırdığını söyler. Yazının devamında Akatlı, deneme yazarlarının iki ana kanaldan, yazın ve felsefeden yararlandığını belirtir. Felsefi konuları, deneme diliyle yazmakta ve meslekten olmayanlara da okuyup sevdirmekte en çok emeği geçen kişinin Nermi Uygur olduğunu vurgular (Akatlı, 1993: 21).

Deneme, bireyle veya sosyal yaşamın bilimsel ve güncel bir konusuyla ilgili, okuyucuyu çok zorlamayan, fakat düşünsel boyutuyla ve estetik yönüyle tatmin edici, yazarın öznel ifadelerini kaleme aldığı bir edebiyat türüdür.

Denemede ele alınan konunun önemli olması kadar, o konunun yazar üzerindeki etkisi de önemlidir. Nurullah Çetin deneme yazarının konudan ziyade fikri anlatmayı önemseydiğini söyler. Düşüncelerini diğer insanlara anlatacağı bir konu olur yazarın ve konuyu kapsamlı şekilde anlatmaktan öte kendi fikirlerini anlatmaya gayret eder (Çetin, 2012: 12). Bu sayede insanların da dikkatini o konuya çekmiş olur. Okuyucuların da konu üzerine düşünmelerini sağlar.

Deneme yazarı ele aldığı bir konuyu kapsamlı bir şekilde anlatıp bilgi vermek gibi bir kaygı taşımaz. Hatta daha çok konunun bir yönü anlatılır. Ele aldığı konuyu ispat etmek gibi bir kaygısı da yoktur. Fakat kaleme alınan deneme yazılarında yazarın üslubu önemli bir yer tutar. Yağcı denemecilerin “dil ustası” olduğunu söyler (Yağcı, 2002: 8). Bu yüzden başarılı bir deneme için yazarın fikirlerini ince bir işçilik ile okuyucuya sunması gerekir.

Denemenin en tipik özelliklerinden biri “ben” anlatımıdır. Denemede anlatıcı yazarın kendisidir. Ben anlatımı ön planda olduğu için yazar, kendini, duygu ve düşüncelerini gizleme gereği duymaz. Duygularını, düşüncelerini, gözlemlerini, yaşadıklarını, deneyimlerini, anılarını okuyucuyla paylaşmak ister. Okuyucuyla arasında iletişim kurar (Uzun, 2019: 3).

Denemenin en tipik özelliklerinden bir diğeri ise öznel olmasıdır. Yazar işlediği konuyu kendine özgü bir bakış açısıyla ele alır. Deneme yazarı için, ele aldığı konuyla ilgili başkalarının görüşleri önemli değildir. Yazar, konuyu kendi doğruları çerçevesinde değerlendirir. Denemenin öznel olması deneme yazarının bir üslubunun olduğu sonucunu çıkarır. Yazarın kendine özgü bir anlatımı vardır (Uzun, 2019: 3).

“Deneme metinlerinde yazarın oldukça samimi bir üslupla yazısını kaleme alması önemli bir unsurdur. Yazar düşündüklerini kendisi ile konuşur gibi yazar. Bu samimiyet de okuyucu ile yazar arasında bir yakınlık oluşturur. Öner Yağcı’ya göre “şiiir ve akli başında hayat öyküleri bir yana bırakılacak olursa, yazarla en yakın ruh alışverişine giren yazı türü denemedir” (Yağcı, 2002: 4).

Deneme, yazı türleri içerisinde en özgür olanıdır. Çünkü deneme genel olarak düşünme üzerine değil, konuşma üzerine kuruludur. Konuşma, gerçek ya da gerçek dışı her konu ile ilgili olabilir. Bu konuşma, yazarın karakterini, dünya görüşünü, bilgisini ve kültürünü ortaya koyar (Uzun, 2019: 3).

Deneme ilk çıktığı zamandan bu yana farklı kişiler ve deneyimler aracılığıyla gelişen ve günümüzde gelişimini devam ettiren bir türdür. Bununla birlikte deneme

türünün diğer türler ile arasında besleyici bir bağıllığı vardır. Diğer türleri geliştirir ve onlardan da kendisine bir şeyler katar.

Bu çalışmanın amacı, Fusun Akatlı'nın *Rüzgâra Karşı Felsefe* adlı deneme kitabını incelemek, türe ve yazara dair çıkarımlar yapmaktır. Daha önce Akatlı hakkında pek çok çalışma yapılmış olmasına rağmen bu çalışmaların Akatlı'nın felsefi tavrı üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Denemelerinden zaman zaman bahsedilse de bunları, Akatlı'nın eserleriyle beraber değerlendirme noktasında eksik kaldığını görmek bu çalışmanın temelini oluşturmuştur.

Bu çalışma, Akatlı'nın *Rüzgâra Karşı Felsefe* adlı kitabındaki denemeleri üzerinde durarak denemeciliği hakkında bilgi vermek amacıyla hazırlanmıştır.

Fusun Akatlı uzun yıllar boyunca farklı gazetelerde deneme türünde yazmıştır. Bununla beraber yazdığı deneme yazılarını kitap haline de getirerek toplu halde okuyucuya sunmuştur. Bu çalışma, Akatlı'nın deneme türünde yazmış *olduğu Rüzgâra Karşı Felsefe* adlı eserinin tematik açıdan incelenmesini kapsamaktadır. Yazarın diğer türlerde yazdığı eserler çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Bu çalışmada deneme türüne dair genel bilgiler verilir, türün gelişimi ve edebiyatımızdaki yerine değinilmiştir. Akatlı'nın deneme türünde yazdığı *Rüzgâra Karşı Felsefe* adlı eserinde bulunan yazılar ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir. Elde edilen bilgilerden hareketle Fusun Akatlı'nın denemeleri ve denemeciliği hakkında çıkarımlar yapılmıştır. Bu çıkarımlar yine Akatlı'nın denemelerinden alınan örnekler ile desteklenmiştir.

1. Deneme Metinlerinde Yazar Tavrı

Deneme metinlerini kaleme alan yazarın kültürel donanımı, üslubu ve yazar tavrı deneme türünün önemli özellikleri arasındadır. Konuyu dağınık işleme, konudan uzaklaşma, alıntılama, açıklama yapma, anlatım tutumu ve okurla kurulan iletişim gibi başlıklar yazarın tavrıyla ilgilidir.

Bu çalışmada Fusun Akatlı'nın yazar tavrıyla ilgili inceleme üç başlık altında incelenmiştir. Akatlı'nın denemelerini sohbet havası içinde işlemesi, denemelerini alıntı yaparak desteklemesi, denemelerini bir sonuca bağlayarak ve öneriler sunarak bitirmesi gibi konular üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda ele alınan *Rüzgâra Karşı Felsefe* adlı eserden de örnek verilerek desteklenmiştir.

2. Konuları Bakımından Deneme Türleri

Deneme türü, konuları bakımından incelendiğinde geniş bir yelpazeye sahip olduğu görülmektedir. Deneme türünün konuları arasında klasik deneme, yazınsal deneme, eleştirel deneme, felsefi deneme, tarihi deneme, siyasi deneme, kent

denemesi, portre deneme, nekrolojik deneme, güncel deneme, fantezi deneme, gezi nitelikli deneme, poetik deneme, mesleki deneme ve biyografik deneme gibi başlıklar sayılabilir. Bu başlıklar denemenin konusuna göre çeşitlendirilip genişletilebilir. Fakat bu çalışmada Akatlı'nın *Rüzgâra Karşı Felsefe* adlı eserinde ele alınıp incelenmiş olan ana başlıklar şunlardır: Eleştirel deneme, güncel deneme, portre deneme, fantezi deneme ve nekrolojik deneme. Bu başlıklar, ilgili bölümde açıklanıp ele alınan eserden örnekler verilerek desteklenmiştir.

Deneme kapsam, biçim ve içerik özellikleri bakımından zaman zaman diğer edebi türlerle benzerlik gösterir. Eleştirel deneme, deneme ve eleştiri türleri arasındaki bu benzerliği karakterize eden bir deneme tarzıdır (Canbek, 2001: 140).

Denemenin kimi zaman içerik bağlamında eleştiriyi içermesi kimi zaman da eleştirinin denemenin üslubuna kayması gibi biçim ve içerik özellikleri, iki türü birbirine yaklaştırmakla birlikte, denemeyi eleştiriden ayıran en belirgin fark, yazarın nesneye bakışıdır (Canbek, 2001: 141).

Güncel deneme metinlerinde, günlük hayattaki yaşantılar, toplumda gözlemlenen sosyal ve kültürel durumlar yazarın yorumuna, bakış açısına dayalı bir biçimde yansıtılır.

Portre denemeler, bir kişiyi fiziki görünümü, tinsel ya da kişilik özellikleriyle betimler. Kişinin yüz, beden, giyim gibi fiziki özelliklerinin betimlendiği ya da mizacı, davranış, düşünce, istek gibi kişilik özelliklerinin yansıtıldığı metinler portre denemeyi oluşturur (Canbek, 2001: 151).

Fantezi denemelerde ise şiirsel pasajlar ile düzyazı metinlerinin bir arada kullanıldığı gözlemlenir. Canbek, fantezi deneme metinleri ile ilgili şu satırları yazmıştır: “Bu metinler biçim açısından, şiir ve düzyazı gibi aslında var olan iki türün özelliklerini kullanarak karma bir anlatı türü ortaya koyma tavrı göstermesi bakımından kolaj metinler olarak da düşünülebilir” (Canbek,2001: 171).

Nekrolojik deneme bir kişinin ölümü üzerine yazılmış denemedir. Nekrolojik deneme sanatçı, bilim adamı, siyasetçi gibi mesleki özellikleriyle öne çıkan tanınmış kişilerin ölümü üzerine yazılmakla birlikte, yazarın kendi yakınındaki özel bir insanın ölümünü de konu edinebilir (Canbek, 2001: 161).

3. Füsün Akatlı Kimdir?

“Edebiyat, felsefe yazıları ve incelemeleriyle tanınan Füsün Akatlı, 1944 yılında Ankara’da doğmuş ve 4 Temmuz 2010’da hayatını kaybetmiştir. Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü’nden mezun olan Akatlı, bu bölümde asistan olarak göreve başlamıştır. 80’li yıllarda önce reklamcılık, daha sonra İstanbul Şehir Tiyatroları’nda dramaturgluk yapan Doç. Dr. Füsün Akatlı, Yeditepe

Üniversitesi'nin tiyatro bölümünü kurmuştur. Edebiyat dünyasının sevilen isimlerinden olan Fusun Akatlı, felsefe, edebiyat kadar tiyatro üzerine çalışmalar yapmıştır” (Tan, 2010: 185).

Sait Faik Hikâye Armağanı, Simavi Edebiyat Ödülleri, Behçet Necatigil Şiir Ödülleri, Cevdet Kudret Ödülleri ve İnkılap Yayınevi Edebiyat Ödülleri seçici kurullarında yer alan Akatlı, 2004'te Memet Fuat Deneme Ödülü'nü kazanmıştır (Necatigil, 2016: 56).

4. Fusun Akatlı'nın Eserleri

Fusun Akatlı'nın eserlerinin kronolojik sıralaması aşağıdaki gibidir:

- Niçin Diyalektik (1977;1980)
- Yaz Başına Neler Gelir (1980)
- Bir Pencereden (1982)
- Edebiyat Defteri (1987)
- Felsefe Kıyılarında (1989)
- Zamansız Yazılar (1994)
- Tenha Yolun Ortasında (1995)
- Pusulamız Felsefe (1995)
- Acıyla, Sevgiyle, Kahramanca (1998)
- Öykülerde Dünyalar (1998)
- Zamanı Yaşatan Roman, Zamana Direnen Şiir (1998)
- Düşünce Ufkunda Pupayelken (1999)
- Öykülerde Dünyalar (1999)
- Felsefe Gözüyle Edebiyat (2003)
- Kültürsüzlüğümüzün Kışı (2003)
- Niçin Diyalektik (2007)
- Rüzgâra Karşı Felsefe (2007)
- Öykülerde Dünyalar (2008)
- Kırmızı Gagalı Pelikan (2010)
- Yazı Bahçesinden (2012)
- Eleştirinin Sesi (2012)

5. Fusun Akatlı'nın Denemeci Tavrı

Fusun Akatlı ilk denemesini 1968 yılında *Dost* dergisinde yazmıştır. Edebiyat ve felsefe birikimini bünyesinde barındıran yazar, buna bağlı olarak güçlü deneme yazıları kaleme almıştır. Akatlı'nın deneme yazılarına kendi bakış açısı, üslubu ve kişisel görüşleri hakimdir. Felsefe ve edebiyatın sentezi olan bir üslubu benimsemiştir. Yazı yazmayı bir çıkış noktası olarak görmüştür.

Yaşamının büyük bir bölümünü yazı yazmakla geçiren Fusun Akatlı, *Sefalı Çileler*

Olsun başlıklı yazısında, yazma işini büyük bir keyifle yaptığını şu sözlerle dile getirmiştir: “Okurken olduğu gibi, yazarken de haz ilkesinin güdümü altında oldum hep. Zevk için yazdım yazdıklarımı. Yazmak hoşuma gittiği için, düşüncelerimi, kimi duygularımı biriyle paylaşmak, ya da birilerine iletmek bana zevk verdiği için” (Akatlı, 2016: 24).

Akatlı, kaleme aldığı yazılarının deneme türüne girdiğini Feridun Andaç ile yaptığı bir söyleşide şu şekilde açıklamıştır:

“Ben iddia ediyorum ki, yazdığım bütün yazılar-kurumsal yazılar ve eleştiri yazıları da dahil olmak üzere- deneme türüne girer. Makale denilebilecek yazı yazmam ben, neredeyse hiç. Bilinçli yapmıyorum bunu. Sevmiyorum ‘bilimsel’ kıyafetli yazıları. İnanıyorum ki; en ciddi, en derin, en felsefe yüklü yazı da deneme üslubuyla yazılabilir. Yazılırsa ve bu işte başarı olunursa, o zaman o yazıların kendileri de birer edebi metin olur” (Akatlı,2016: 140).

Akatlı’nın söylediklerinden anlaşılacağı üzere, deneme türünü seçmesi kişisel tercihidir. Deneme, Akatlı’nın yazar tavrına ve üslubuna en yakın olan türlerden biridir. Bu tür, söylemek istediklerini açık, net ve anlaşılır bir biçimde iletmesinin bir yoludur.

“Fusun Akatlı, denemelerini zengin bir kültürel birikimle kaleme almıştır. Akatlı’nın denemelerinde öne çıkan kavramlar çoktur. O, üzerinde düşündüğü kavramları bir araya getirerek, diyalektik düşüncenin sağladığı bir bakışla yazılarını kaleme alır” (Şahin, 2017: 32).

Nedim Gürsel *Birikim* dergisinde yazdığı *Niçin Diyalektik?* başlıklı yazısında Akatlı’nın denemeci tavrıyla ilgili şu satırları kaleme almıştır:

“Fusun Altıok deneme türüne yoğunluk kazandırmayı bilen bir yazar. Sorunu en can alıcı noktadan kavrayarak temele inmeyi, konuyu en önemli boyutlarıyla derleyip toparlamayı başarıyor. Felsefeyle eleştiri, düşünceyle yaratıcılık arasında gidip gelen, bir yandan öznelliğe ve zekaya, öte yandan belli bir kültür ve dünya görüşüne dayanan denemeleriyle ilginç bir yazar olduğunu kanıtıyor” (Gürsel, 1978: 62).

Akatlı’nın denemelerinde içerik, onun sosyal hayatı ve kültürel donanımı ile paralellik göstermiş, hemen her konuda yazı yazmıştır. Fusun Akatlı, bir sanatçının nasıl yazması gerektiğini ve nasıl özgün olması gerektiğini *Eleştirinin Soyuluşu* başlıklı yazısında şu şekilde açıklamıştır:

“Sanatçı neyi, nasıl yazması gerektiği konusunda direktifler almaya gereksinme duymayacağı gibi, ne dediğini başkalarına kendinden daha iyi aktaracak, ‘hislerine tercüman’ olacak bir iyilikseveri de ancak tebessümle karşılar” (Akatlı, 2016: 98). Bu satırlar, Akatlı’nın yazı yazma ölçütlerinden biridir.

Akatlı, yazma amacının okuyucunun yararını gözetmek olmadığını yine şu sözleriyle desteklemiştir:

“Yazdıklarımın birilerine yararı olmuşsa şu yirmi yıl zarfında, buna tabii sevinirim. Ama ben, yararlınsınlar, ‘feyiz’ alsınlar diye yazmadım” (Akatlı, 2016: 23). Yani okura yol gösterme, fayda gütmeye gibi bir amacı yoktur. Akatlı'nın bu düşüncesinde deneme türünün özgür bir tür olmasının da etkisi büyüktür.

Kaleme aldığı deneme yazılarıyla ve yazarlık serüveniyle ilgili ise şunları yazmıştır:

“Yıllar içinde, edebiyat ve felsefe benim yazarlık serüvenimde, kâh el ele vererek, kâh birbirinden bağımsızca varlıklarını sürdürdüler. 12 Eylül döneminde üniversitedeki görevimden ayrıldıktan sonra, akademik nitelikte felsefe yazılarından çok, felsefi denemelere ya da felsefe bakışını edebiyat üzerinde yoğunlaştıran eleştiri yazılarına ağırlık verdim” (Akatlı, 2007: 9).

Yazmış olduğu bu satırlardan hareketle Akatlı'nın hem edebiyatçı hem de felsefeci bir kimliği olduğunu söyleyebiliriz. Deneme yazılarını hem felsefeyi hem edebiyatı harmanlayarak yazmıştır.

Doğan Hızlan, Füsün Akatlı'nın denemeci tavrıyla ilgili şu satırları yazmıştır:

“Akatlı'nın denemelerini okuyunca; kafa karıştırmadığını, aksine zihni berraklaştığını, kavramları yerli yerine oturttuğunuzu, edebiyatla hayatı bir arada düşünmeye başladığınızı fark edersiniz. Denemelerinde; sadece edebi ve felsefi spekülasyonları, kendi bilgisini, birikimini teşhir etmeyi amaçlamaz. Düşünmenizi engelleyen, sizin görüşlerinize kapıları kapatan, pencereleri örten baskıcı bir yöntemi benimsememiştir. Dil konusundaki titizliğinden, genç kuşağın geçmişe dönük bilgiyi edinmekteki üşengeçliğine kadar, bizim de tanık olup yakındığımız kültürel açmazlarımızı anlatır, anımsatır” (Hızlan, 2010: 11).

Hızlan, bu satırları yazarak Akatlı'nın yazar tavrına, üslubuna ve işlediği konulara değinmiştir. Buna bağlı olarak Akatlı'nın denemelerinde okuyucunun zihnini açan ve sorgulatan bir yazar tavrıyla karşılaşmaktayız.

Füsün Akatlı'nın denemelerinde kullandığı dil ve üslup özelliklerine bakılacak olursa, Akatlı'nın denemelerinde kullandığı dilin üslup açısından özgün olduğu söylenebilir. Bu konuda Şahin şu satırları kaleme almıştır: “Akatlı'nın üslubunun şekillenmesinde bir akademisyen ve bir eleştirmen kimliğinin olması etkili rol oynamıştır. Akatlı'nın denemelerinde dil ve üslubun cümle düzeyinde semantik açıdan dikkat çeken yönleri vardır. Akatlı, kavramlar üzerinde düşünmeye soru sorarak başlar. Bu onun felsefeci kimliğinden kaynaklanmaktadır. Soru sormayı bir tarz olarak seçer. Bunu yapmaktaki amacı hem okurun dikkatini çekip canlı tutmak hem de

iletişim unsurunun öncelikli ifadelerinden olan iletişimi başlatmak ve sürdürmektir” (Şahin, 2017: 69).

Fusun Akatlı'nın deneme yazılarını tematik boyutta ele almadan önce, bu çalışma kapsamında incelenecek olan ve deneme yazılarını içeren *Rüzgâra Karşı Felsefe* adlı eser hakkında bilgi vermek gerekir.

Rüzgâra Karşı Felsefe, Fusun Akatlı'nın 2007 yılında Kırmızı Yayınları tarafından basılan deneme kitabıdır. Kitap iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm *Deneme/Denemeler* başlığını, ikinci bölüm ise *Deneme/Eleştiriler* başlığını taşımaktadır.

Deneme/Denemeler bölümünde yazar, daha çok güncel konulara değinmiştir. Üniversite öğrencilerine yönelik, gündemle ilgili bazı sorular sorarak bilgilerinin olup olmadığını test etmiştir. Bunun yanında dilimizin kullanım yerini, şimdiki durumunu ele alıp işlemiştir. Bu bağlamda zaman zaman eleştirel bir üslup da kullanmıştır. Dilin yozlaştığını yazarken bunun nedenlerinden de bahsetmiştir. Sanatı ve sanatçıyı değerlendiren denemeler kaleme almıştır. Günümüz kültürü üzerinde durup genel çıkarımlar yapmıştır. Bunu yaparken çeşitli anlatım tekniklerini kullanmıştır. Deneme yazılarına hâkim olan tutum eleştirel ve ironik tutumdur. Okuru boğmadan fakat sorgulatacak bir biçimde yazmıştır. Akatlı, asıl kimliği olan felsefeye de bolca yer vermiştir bu yazılarında. Felsefi argümanlarla harmanlayarak yazmıştır yazılarını. Bütün bunların yanında okuruna önerilerde de bulunmuştur. Örneğin *Yaz Okumaları İçin Birkaç Öneri* adlı başlığı buna örnek verilebilir. Bu yazısında okuruyla sohbet içindedir ve samimi bir üslupla okuruna kitap önerilerinde bulunmaktadır.

Deneme/Eleştiriler bölümünde ise Akatlı, edebiyatımıza katkıda bulunmuş yazar ve şairlerimize yer vermiştir. Onların öykülerine, romanlarına ve şiirlerine hâkim olan dünya görüşlerine, hayat anlayışlarına ve üsluplarına değinmiştir. Bu yazarlar arasında Nezihe Meriç, Yusuf Atılgan, Sevgi Soysal, Pınar Kür, Tomris Uyar, Selim İleri, Oya Baydar, Sabahattin Ali, Ayfer Tunç, Murat Gülsoy, Mehmet Günsur gibi isimlere yer vermiştir. Bu yazarların eserlerini ele alıp üslupları hakkında deneme metinleri yazmıştır. Bu yazılarını alıntılar yaparak, benzetme öğelerinden yararlanarak desteklemiştir. Kendi kişisel görüşlerini de yazılarına serpiştirmiştir. Bu deneme yazılarında da sohbet havası hakimdir.

Fusun Akatlı'nın denemeci tavrıyla ilgili aşağıda açılmış olan başlıklar aynı zamanda yazarın genel üslubu ve tavrıdır. Bunlar, eserinden verilen örneklerle desteklenmiştir.

5.1. Deneme Yazılarını Sohbet Havası İçinde İşlemesi

Deneme, genellikle sohbet havası içinde işlenen bir türdür. Deneme

metinlerindeki sohbet havası yazarın tavrına, kültürel donanımına ve işlenen konuya bağlı olarak gelişir. Bu bağlamda Fusun Akatlı'nın deneme metinlerini değerlendirecek olursak, okuruyla sohbet edip etkileşime geçmekten çekinmeyen bir yazar tavrıyla karşılaştığımızı söyleyebiliriz. Akatlı, *Rüzgâra Karşı Felsefe* adlı kitabındaki ilk deneme yazısı olan *İnsanın Değeri ve Avrupalılık* 'ta, anlattığı konuyu pekiştirmek için okurla sohbet etmektedir. Bu örnek şu şekildedir:

“Aslanın önündeki otu atın önüne, atın önündeki eti aslanın önüne koymalıyız; yedi dağ, yedi nehir aşip yedi surla çevrili şehrin kapısındaki üç tepegöz dev haklamalıyız... Uzun masalın kisası, olmazı öldürmeliyiz ki, padişahın kızını alabilelim. Masalarda padişah kızını ya keloğlan alır ya çoban. Masalın sınavlar bölümü gerçeklerimize epeyce benzemekteyse de sıra kızı çobanın almasına gelince işin rengi değişir. Bizim talip olduğumuz kızı, keloğlana, çobana kaptıracak göz yoktur Avrupalıda. Hem niye olsun? Bilinen bir öyküdür: Woody Allen o nefis ironisiyle, kendisini kabul edecek bir kulübe, sırf kendisini kabul etmek gibi bir eksi puanından ötürü, asla giremeyeceğini söyler. Çobana kız veren padişahın kızını kim ister?” (Akatlı, 2007: 12).

Ele alınan metinde Akatlı'nın güncel bir konuya değindiğini görmekteyiz. İşlediği bu konuya sohbet havası katarak okuru düşünmesi için harekete geçirmektedir. Avrupalılık çerçevesinde işlediği bu konuyu masal ile gerçek hayat arasında bir benzetme yaparak okura aktarmakta ve deneme metninin akıcı bir üsluba bürünmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda soru ifadelerine de yer vererek okuru da metnin içine dahil etmektedir.

“Yanlışların yerleşik hale gelmesi ve meşruiyet kazanması, söz dizimi kurallarının hiçe sayılması, yanlış telaffuz ve vurgular, yanlış tonlamalarla Türkçenin ahenginin yok edilmesi, her dilde bir hoşluk, bir canlı soluk, mizahi bir öge vb. olarak kendine has bir yeri bulunan 'argo'nun, yerli-yersiz kullanılması, ehliyetsiz sürücülerin 'alkollü' kalem kullanarak Türkçeyi yoldan çıkarmaları, şarmpole yuvarlamaları sonucu çürüme belirtileri olarak ortaya çıkar” (Akatlı, 2007: 34).

Çürüyen dilimizi ve buna sebep olan durumları açıkladıktan sonra, durumu bir benzetme ile pekiştirip okura sunan Akatlı, yazısını sohbet havası içinde işlemiş ve 'ehliyetsiz sürücü' kavramı ile konu arasında bir benzetme ögesi kurarak anlatmak istediğini desteklemiştir. Akatlı, işlediği konuları ele alırken realist olmaya da özen göstermiştir. Sohbet ile harmanladığı realist tavrı, deneme yazılarında kendini hissettirmektedir.

“Şimdi gelelim, yoğun eleştiriler karşısında büyük gazetenin yöneticisinin önerisine: Özetle diyor ki; 'Evet, yanlış yapmışız. Özür dileriz. Ama...' Evet, belli ki 'ama' sı var. Neymiş 'ama'?” (Akatlı, 2007: 41).

“Her zaman kirli ve çamurlu olmasa da çoğu zaman sığ-hem de pek sığ-sularda çırpınmak durumundan bir türlü kurtulamadığımız günleri-haftaları-ayları-yılları yaşarken, magazinle kuşatılmış, vicdanları popülizmle takas etmişken, gökten üç elma düşse... Birini Memet Fuat atmış olsa, inanın iksir gibi gelecek.” (Akatlı, 2007: 75).

Memet Fuat’a Saygı adlı deneme yazısında da okurla bir sohbet havası hakimdir. Ele aldığı konudan hareketle yazarın kültürel donanımı da göze çarpmaktadır. Akatlı’nın kültür ile ilgili yazdığı yazılarıyla ilgili Şahin şu satırları kaleme almıştır: “Çoğunlukla edebi metinlerden hareketle kültürel ve toplumsal sorunların nedenleri üzerinde tartışmalar yürütmüş ve çözüm odaklı yazılar ortaya koymuştur. Bu tür yazılarında edebiyat, sanat ve kültür anlayışını biçimlendiren dünya görüşünü yansıtmıştır” (Şahin, 2017: 33). Yazının son satırlarında “gökten üç elma düşse” gibi masalimsi bir ibare kullanan Akatlı, bu şekilde anlatımını ve yazısını desteklemiştir. Yazısını desteklerken yazar tavrını da ortaya koymuştur.

“Bilge, ölümünü ‘ütülü bir mendil gibi’ hep cebinde taşıyan bir insandı.” (Akatlı, 2007: 99).

Akatlı, Bilge Karasu’nun ölüm hakkındaki düşüncesine yer vermiştir. Karasu’nun ölüm hakkındaki düşüncesini ‘ütülü bir mendil’e benzeterek anlatımını desteklemiştir. Kendine özgü geliştirdiği benzetme öğeleri ve anlatım kalıplarıyla yazıları akılda kalıcı hale gelmektedir.

“Başınızı ağrıttım, biraz da içinizi kararttım belki ama; söyler misiniz bu ortamda, bir eleştirmen olarak, bir düşünce insanı olarak, ‘yetişen yeni okur kuşakları’ için bir şeyler yazmanın abesle iştigalden başka bir anlamı olabilir mi?” (Akatlı 2007: 121).

“Zaten lafı gereksiz derecede uzattık. Gevezelik de keyfi yerinde olan insanın gırgırdır; dozu iyi tutturulursa tadına doyum olmaz. Doz, söyleyenin de dinleyenin de tutturması gereken bir ince ayardır. Siz o ayarı bilip de yazımı fırlatıp atıverirsiniz korkusuyla hemen sadede geliyorum.” (Akatlı 2007: 151).

Yukarıda yer verilen iki metne bakılacak olursa, ilk metinde karşısında bir okur varmış gibi söze başladığı göze çarpar. *Başınızı ağrıttım, biraz da içinizi kararttım* derken, sanki karşısında biri varmış gibi sohbet etmektedir. Burada değinmek istediği konu, anlatılan konunun kısa ve öz bir biçimde anlatılması gerektiğidir. Konuyu dağıtmadan, dozunu iyi ayarlayarak anlatılmak istenen düşünce iletilmelidir görüşü hakimdir.

Her iki metinde de sorgulayıcı bir tutum vardır. Şahin, Akatlı’nın bu tavrıyla ilgili şunları söylemiştir: “Akatlı, düşünce odaklı yazılarında, çoğunlukla siyasi ve felsefi metinlerden hareketle toplumsal sorunların nedenleri ve çözümleri üzerine tartışmalar yürütmüştür. Bu tartışmalara sorgulayıcı bir kimlikle, eleştirel bir bakış açısıyla somut

çözümler üretmeye çalışmıştır” (Şahin, 2017: 57).

5.2. Deneme Yazılarını Alıntılar Yaparak Desteklemesi

Denemenin, kanıtlama kaygısının olmaması, onun hafif, kolay yazılan, sıradan ve basit bir tür olduğu anlamına gelmez. Deneme, gelişigüzel yazılmaz. Sağlam bir dil, geniş bilgi birikimi, zengin bir yaşam deneyimi gerektirir. Deneme yazarının kendini sürekli yenilemesi, sağlam bir düşünce yapısına sahip olması gerekir. Deneme yazarı, kendini tekrar etmemelidir (Uzun, 2019: 3).

Fusun Akatlı deneme yazılarında alıntılara sık sık yer vermiştir. Onun yazılarını okurken bir yazarın sözüne, bir kitap adına, bir şairin dizelerine rastlamak mümkündür. Bu konuyla ilgili olarak Şahin şu sözleri söylemiştir: “Akatlı, denemelerinde ele aldığı konuyu kısa ve öz anlatmak için alıntı yoluna başvurur” (Şahin, 2017: 71).

İspat zorunluluğunun olmaması, deneme yazarının kaynak ya da tanık göstermeyeceği anlamına gelmez. Sadece böyle bir zorunluluğu ve kaygısı yoktur. Yazar, birtakım bilgilerden, bilimsel verilerden yararlanır; ama bunları yazıya dökerken bilimsel verilerin nesnellüğünden uzaklaşır, öznel bir tavır takınır. Deneme yazarı, gördüğü, yaşadığı, düşündüğü her şeyi somutlaştırır. Bildiğini, yaşadığını, gördüğünü yaşantıya dönüştürebilmek deneme yazarının yaratıcılığına bağlıdır. Yaratıcılığının sırrı da yazarın dili iyi kullanması ve anlatımın inceliklerini iyi bilmesidir (Uzun, 2019: 73-74).

“Ama eleştirmen dediğiniz ne yapar eder ta gelecek yaza kadar bir daha kütüphane raflarına uğramayacak gibi duranlara, hazır fırsat bulmuşken, okuma virüsünü bulaştırmaya çalışır. Ne yalan söyleyeyim, ben de öyle yapacağım; okurlarıma çoktan seçmeli on kitap sunacağım. Ne demiş Salah Birsel? **‘Dört davul gördünüzse/ Birine vurun.../ Üç güzel gördünüzse/ Birini sevin.’** Siz siz olun on kitap buldunuzsa... beşini okuyun!” (Akatlı, 2007: 124).

Burada Salah Birsel’in sözlerinden alıntı yaparak anlatımını desteklemiştir. Bu durum Akatlı'nın denemelerinde başvurduğu bir yöntemdir. Bu alıntıya yer vererek okurunun dikkatini çekmeyi hedefleyip kitap okumanın önemini vurgulamaktır.

“Bilimin Işığında Felsefe adlı kitabında Nusret Hızır diyor ki: **‘Entelektüelliğin özü, bana sorarsanız işi ciddiye almaktır. Tabii ciddi olmaktan asık suratlılığı kastetmiyorum. Ciddilik bir attitude değildir çünkü. Bakınız gerçek bir sense of humour çok ciddi bir şeydir ve başka şeyleri değil ama onu, aydın donanımının gerekli aksesuarlarından sayabiliriz.’** Hocam Nusret Hızır'ın bu tespiti, onu genç yaşlarımda, henüz çok toy bir felsefeci ve yolun çok başında bir edebiyatçı olduğum dönemlerde zihnime çakılmış, dünyayı ve hayatı algılayışına, onlara karşı

benimsediğim tavra ve bir aydın olarak duruşuma yön vermiştir” (Akatlı, 2007: 153).

Nusret Hızır, Akatlı'nın Dil tarih Coğrafya Fakültesi'nden felsefe öğretmenidir. Aynı zamanda Füsun Akatlı'nın sanat ve düşünce hayatına yön veren önemli isimlerden biridir. Akatlı'nın çoğu yazısında hocası olan Nusret Hızır'a ve sözlerine rastlamak mümkündür.

“Akatlı, hocası Nusret Hızır'dan etkilendiği için onun yöntemini izleyerek felsefeye ilişkin çeşitli konuları, problemleri, görüşleri deneme yoluyla ortaya koyar. “Felsefede Akılcılık-Deneycilik”, “Felsefe Işığında Sanat Eseri”, “Dil-Kültür-Felsefe Üçgeninde”, “Estetik Mi, Sanat Felsefesi Mi?” adlı denemeler bu yazılardan birkaçıdır” (Şahin, 2017: 64).

“Düşünce özgürlüğünden sonuna kadar yararlanmak da kuşkusuz, onun tartışılmayacak bir hakkı olmalı. Ancak, hep gözden kaçırılıyor. Pamuk'un: **'Bu topraklarda otuz bin Kürt, bir milyon Ermeni öldürüldü. Bunu söylemeye kimse cesaret edemiyor'** şeklindeki sözleri bir düşüncenin ifadesi değil, olgusal bir beyandır” (Akatlı, 2007: 165).

Bu metinde de Akatlı'nın realist tavrıyla karşılaşmaktayız. Düşüncelerini dile getirirken tereddüt etmeyen ve bunu Orhan Pamuk'tan yaptığı alıntıyla destekleyen bir yazarla karşılaşmaktayız.

“Selim İleri bir yazı laboratuvarının steril ortamında üretmiyor ürünlerini. **'Beni teknik araştırmalar uzaklaştıran, gözyaşı lekeleriydi'** sözü ile romanın yalnızca baş kişisi Handan Sarp'ın sayıklamalarına değil, kendi yazınsal seçimine de bir gönderme yaptığına da inanıyorum” (Akatlı, 2007: 228).

Selim İleri'nin yazma biçimine değinirken yine İleri'den yaptığı bir alıntıyla bunu desteklemiştir.

Deneme yazılarını yapmış olduğu alıntılarla destekleyen Akatlı, anlatmak istediklerini bu yolla kalıcı hale getirmektedir. Farklı yazarlardan ve onların sözlerinden yaptığı alıntılar sayesinde işlediği konuları pekiştirmektedir. Bu da deneme yazılarına samimi bir üslup kazandırmaktadır.

5.3. Deneme Yazılarını Bir Sonuca Bağlayarak ve Öneriler Sunarak Bitirmesi

Akatlı, denemelerini yazarken zaman zaman okura öneriler sunmaktadır. Bununla beraber yazılarını bir sonuca bağlayarak bitirmektedir.

“Akatlı denemelerinde süsten, gösteriştten, özentiden, yapmacıktan sıyrılarak yalın ve açık bir dil kullanmayı tercih eder. Okurlarıyla doğrudan iletişim kurmayı sevdiği için onlara sade bir dille hitap eder” (Şahin, 2017: 71). Bu üslubunun yanında kendince öneriler sunup çözümler üretmektedir.

“Avrupa Birliği'nin bizi kabul edip etmeyeceğinden, bu sürecin teknik ayrıntılarından çok daha önemli ve acil kaygımız; insanın onuruna, insanın değerine, insanlık macerasının kazanım ve birikimlerine, ülkemiz insanı adına dört elle sarılmak, sahip çıkmak olmalıdır” (Akatlı, 2007: 15).

Akatlı bu yazısında mühim olan noktaya değinmektedir. Kişisel görüşlerine de yer verdiği bu yazıda, insanın değerine, kazanımına, ülkenin kültürel durumuna eğilip bakılması gerektiğini dile getirerek öneri sunmaktadır. Okurun algısını bu noktada canlandırmakta ve uyarmaktadır.

“Cehaleti gördüğümüz yerde tanıyalım, onun popülerliği, cakası, tafrası gözümüzü boyamasın ya da korkutmasın, bizi sindirmesin isterim. Bu sayıdan itibaren, yaşam okurları ile Türkçenin erozyonuna tanıklıkları paylaşmak üzere buradayım. Okurlarım karşılaştıkları dile karşı kusur/kabahat/suç tanımlarına girebilecek örnekleri mümkün olduğu ölçüde kaynak belirterek e-postama ulaştırırlarsa, dilimize birlikte sahip çıkmayı deneyebiliriz” (Akatlı, 2007: 34).

“Fusun Akatlı'nın denemelerinde içerik bakımından ele aldığı konulardan biri de “dil”dir. Akatlı, denemelerinde dil üzerinde titiz davranarak Türkçenin yanlış kullanımı, kelimelerin yanlış telaffuzu gibi konularda kafa yorup çözüm odaklı olmaya çalışmıştır” (Şahin, 2017: 51). Mustafa Şerif Onaran *Edebiyatımızın Hanımefendisi: Fusun Akatlı* başlıklı yazısında Akatlı için: “Fusun Akatlı, önce dil gerçeğinden edebiyata bakmayı bilen bir eleştirmendir.” der (Onaran, 2010: 46).

Akatlı'nın dil konusundaki hassasiyetini bu yazısında da görmekteyiz. Dilin yok olmasına karşın, okuruyla el ele verip çözüm geliştirmektedir. Bu noktada neler yapılabileceği ile ilgili öneriler sunmaktadır. Okurun karşılaştığı dil kullanımındaki hataları kendisine ulaştırmasını istemekte ve bunu birlikte düzeltebileceklerini söylemektedir.

“Ne dersiniz, halkımızın büyük çoğunluğu ‘gardrop’a ‘gardolap’ dediği için, ‘oksijen’ yerine ‘okşizen’e ihtiyaç duyduğu için, telefonunun ‘şarj’ı değil ‘şarzi’ bittiği için de bir kampanya başlatalım mı? Bu yanlış, bozuk, bilgisizlik kaynaklı telaffuzları sahipleri ile birlikte bağrımıza basıp sözlüklerimizi mi değiştirelim?” (Akatlı, 2007: 43).

Deneme yazısında anadilin işlevselliğinden ve öneminden bahseden yazar, halk dilindeki yanlış kullanılan söylemlere ve bu söylemlerin yanlış olduğu halde üzerinde durulmamasına dikkat çekip eleştiri yapmıştır. Deneme yazısına ironik bir hava da katarak bu durumu karşı tarafa yönelttiği alaycı sorularla pekiştirmiştir.

“Bu kitabın okuru olacak gençlerin, felsefeyi böyle bir yöntemle ve böyle bir perspektifle öğrenmelerinin; ya da öğrenmiş oldukları bazı konuları yeni bir ışık altında, bütünsellikleri içinde görmelerinin çok yararlı olacağına inanıyorum. Şunu da

itiraf etmek isterim, Hilmi Ziya Ülken'in bir 'Giriş' kitabı olarak tasarladığı bu eserin, bu konularla otuz yıldır haşır neşir olan bir felsefeciyeye bile öğreteceği şeyler, yakacağı yeni ışıklar varmış!" (Akatlı, 2007: 55).

Bu yazısında ise okuruna bir yazar ve eser önerisinde bulunmuştur. Bildiklerini okuru ile de paylaşan Akatlı, önerdiği eserin ve yazarın önemli noktalarına da değinmiştir.

"Büyük kaybımızın acısının soğumasını beklemeden, bugünden tezi yok, dört elle sarılalım Anday gibilere, izlerini sürelim, okuyalım, okutalım, tanıyalım, tanıtalım ki bir çıkış yolunun kapısını zorlayabilelim, giderek aralayabilelim o kapıyı, açabilelim. Güneş ve hava girsin içeri" (Akatlı, 2007. 64).

Bu yazısında Melih Cevdet Anday'a ve onun önemine yer veren Akatlı, yine yazısının sonunda okuruna önerilerde bulunmaktadır. Anday'ın önemine dikkat çekmekle birlikte onu tanımanın güneş ve hava kadar gerekli olduğunu da vurgulamaktadır.

"Yetişmekte olan genç okurlara, bu on kitaplık toplamı okumak paha biçilmez bir 'zihin açıklığı' verecektir. Bir o kadar da zevkli, keyifli bir edebiyat macerası yaşayacaklar. Ben eminim ki bu kitapları –hiç olmazsa üçünü-beşini- okuduktan sonra, yalnızca edebiyata-sanata değil, yaşama da başka türlü bakacaklar. Bayağılıklardan zevk alamaz, sıgılıklarda oyalanamaz, ilkesizce yaşayamaz olacaklar. Rahatları kaçacak yani. Ama 'kendileri olma' yolunda öyle sağlam adım atacaklar ki, başta kendileri olmak üzere 'insan' ın değerini kimseye harcatmama azmini kazanacaklar" (Akatlı, 2007: 75).

Memet Fuat'a Saygı başlığı altında ele almış olduğu bu yazıda Akatlı, genç okura öğütler verip öneriler sunmuştur. Genç okurun yaşamını olumlu etkileyeceğini düşündüğü önemli kitaplara yer vermiştir. Bu kitapları okumanın, insanın kültür seviyesini, hayata bakışını ve duruşunu önemli ölçüde etkileyeceğini belirtmiştir. Bununla beraber okur, sorgulamaya ve düşünmeye yönelmiş olacaktır.

6. Füsun Akatlı'nın *Rüzgâra Karşı Felsefe* Adlı Eserinde Denemeciliğinin Tematik Boyutta İncelenmesi

Deneme yazma sürecini ve deneme türü hakkındaki düşüncelerini birçok metinde dile getiren Füsun Akatlı'ya göre "Bir yazar kendi duygularını, beğenilerini, eğilimlerini, dünya görüşünü genelde deneme türüyle okurların önüne serebilir" (Akatlı, 2007: 65). "Denemecinin açık sözlü ve içten biri olduğunu" da ekleyen Akatlı, yazılarında buna önem vermiştir.

Akatlı, kendi denemelerini uzun uğraşlar sonucu yazdığını belirterek, söz konusu uğraşların başında konuyu tespit etmek, o konuyla ilgili kitaplar okumak ve denemede

anlatılanları belli olaylara dayandırmaktan geldiğini dile getirmiştir. Yani deneme, her ne kadar özgür bir tür de olsa konunun tespiti ve kronolojik olarak ilerlemesi Akatlı için önemlidir.

Fusun Akatlı, denemelerini felsefe eğitimi almış bir edebiyatçı olarak bilgi ve bilgelik sevgisi ile yazar. Yazılarına yaşamından izlenimler, anılar ekler. Okuduklarının onda bıraktığı izleri, duygu, düşünce ve yorumlarını okurla paylaşmayı her zaman önemser. İnce alay ve ironi ona göre denemenin önemli yapı taşlarıdır. *Rüzgâra Karşı Felsefe* adlı eserinde de işlediği konular bağlamında zaman zaman ince alay ve ironilere yer vermiştir. Bir diğer önemli nokta ise yazı dilini konuşma dilinin doğallığına dönüştürmeye çalışmasıdır. Bunun için devrik cümlelere yer vermiştir.

Fusun Akatlı'nın deneme yazıları konuları bakımından ele alınıp incelendiğinde, işlediği konular ve üslubu hakkında genel başlıklar açılmıştır. Bununla beraber eserinden örnekler de verilerek desteklenmiştir.

6.1. Eleştirel Deneme

Deneme, içerik ve biçim özellikleri bakımından zaman zaman diğer türlerle benzerlik gösterir. Eleştirel deneme, deneme ve eleştirinin sentezinden oluşan bir türdür.

“Eleştirel denemelerde yazar, bir konuyu işlerken iyi ya da kötü yanlarını kişisel bir tavırla ele almaktadır. Bu tür metinleri, eleştiri türüne yaklaştıran yön, denemecinin yargulamaktan kaçınmaması kimi zaman da araştırmacı bir tutumla hatta bilimsel bir bakış açısıyla konuyu işlemesidir. Ancak eleştirel denemede yazar, yargı verirken çözümleyici bir tavır sergiler; katı ve kesin yargılar vermez” (Canbek, 2001: 142).

Fusun Akatlı'nın denemelerinde eleştirel bir bakış açısına sahip olduğu görülmektedir. Çok yönlü bir yazar olan Akatlı'yı dönemindeki yazarlardan ayıran en önemli özellik de onun eleştiriyi çok işlevli bir araç olarak kullanması ve çözüm odaklı olmasıdır.

“AB kapısında ucuz malzemelerle makyaj tazeleyerek, yerli yersiz umutlara kapılarak beklerken, Avrupa'nın sormayı akıl etmediği kimi sorular karşısında, sanal sınava çekelim kendimizi” (Akatlı, 2007: 11).

Akatlı, ‘AB kapısında ucuz malzemelerle makyaj tazeleme’ ile topluma karşı ironik bir eleştiri yapmıştır. Bu alıntının devamında ise yine okura, topluma sorular yöneltip konuyu desteklemiştir:

- ✓ “Kentlerimizin tarihi ve kültürel varlıklarının değerini biliyor muyuz?
- ✓ Kaç müzemiz, kaç galerimiz, kaç konser salonumuz, kaç tiyatro salonumuz

var? Olanlar ne ölçüde amaca uygun?

✓ Kavrama sınırlarımızı aşan bütçelerle tek ellerde toplanan medyamızın insanlarımıza insan değeri verip vermediği kimlerin, ne kadar umurunda?

✓ Günlük gazetelerin yüksek tirajlı olanlarında, Hürriyet'te, Sabah'ta, sanata kültüre ilişkin bir sayfa ararsanız bulabilir misiniz?" (Akatlı, 2007: 13).

Şahin, Akatlı'nın soru cümlelerinin cevap beklenen cümleler olduğunu dile getirmiştir. Sorularla iletişime geçtiği okuyucularını sorgulamaya teşvik etmektedir. Yazısının devamında okurundan bir deneme yaparak asıl bilinmesi gereken konuların bilinip bilinmediğini ölçmesi için çevresindeki insanlara birtakım sorular yöneltmesini ister:

"Çevrenizden bir lise, bir üniversite öğrencisi, bir de üniversite mezunu üç genç seçiniz ve onlara örneğin şu soruları sorunuz: 1.) Ruhi Su, Suna Kan, Fikret Mualla, Yusuf Atılgan kimdir? 2.)27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül tarihleri size ne ifade ediyor? 3.) Moliere'inin, Dostoyevski'nin, Flaubert'in, Dickens'in, Kafka'nın birer eserlerinin adını söyleyiniz. Üşenmeyip bu denemeyi yaparsanız, dehşete düşeceğinizin garantisini veriyorum" (Akatlı, 2007: 13).

Okura yönelmiş olduğu bu sorularla, okurun kendini sorgulayıp bu soruların cevabını bulmaya yönelmesini sağlamaktadır. Akatlı, denemelerinde sorduğu soruların önemini şöyle açıklamıştır: "Her zaman şöyle düşünürüm: yanıtlar değil, sorulardır önemli olan. Soruların sıralı, üretken, yanıtı denetleyebilecek yapıda olmaları, yanıtların onsuz olunmaz temelleridir" (Akatlı, 2016: 80). Akatlı'nın soru sorma tarzı felsefidir. Bu da okuru ve karşısındaki kitleyi hem düşünmeye hem sorgulamaya itmektedir.

İnsanın Değeri ve Avrupalılık yazısında Akatlı, sadece belli bir kesimi değil, eğitimcileri ve ülkenin aydınlarını da eleştirmektedir.

"Gene dil duygusu ve dil sezgisi özürlü medya mensuplarının himmetiyle, kırk yıllık 'göz altı', 'gözlemaltı' oldu; 'infaz' kelimesi 'öldürme' anlamında kullanılıp duruyor. Bütün bunlara boş veremeyince de şimşekleri üzerinize çekiyorsunuz ne zaptiyeliğiniz kalıyor ne faşistliğiniz. Sevsinler 'demokrasi'lerini!" (Akatlı, 2007: 47).

Bu alıntıya bakıldığında Akatlı'nın deneme yazılarında sert eleştiriler yapmaktan kaçınmadığı görülmektedir. Bununla ilgili Şahin, şu görüşleri belirtmiştir: "Akatlı, denemelerinde yargılamaktan ve hüküm vermekten çekinmez. Denemelerinin anlatım biçimi kimi zaman bilgiye ulaştırmaya kimi zaman da kavramları açıklamaya dayanır" (Şahin, 2017: 72). Eleştiri, Akatlı'nın deneme yazılarını oluşturan önemli yapı taşlarından biridir. Yaptığı eleştirilerde her ne kadar sert ve realist bir tutum sergilese de öğretici olmaktan da geri durmaz.

“Bir ülkede yüksek öğrenimin yabancı dilde yapılması demek, o ülke gençlerini düşünme, bilgi edinme ve bilgi üretme süreçlerinde o yabancı dilin kültürüne bağımlı kılmak demektir. İngiltere’de Almanca, Almanya’da Fransızca, Fransa’da İngilizce yüksek öğretim yapan milli kurumların bulunmaması, bu ülkelerin üniversitelerinde öğretim ve eğitimin ancak kendi dillerinde yapılması acaba bir eksiklik olarak mı değerlendirilmelidir, yoksa bilinçli bir felsefi temelleri olan bir eğitim anlayışından mı kaynaklanmaktadır?”

Türk hoca ile Türk öğrencinin, ileri seviyedeki bilimsel konuları tartışmak için Türkçe yerine Tarzancayı benimsemeye mecbur bırakılmaları, hoca için de öğrenci için de eğitimimiz, üniversitemiz, düşünce ve bilim hayatımız için de ülkemiz için de züldür” (Akatlı, 2007: 40).

Akatlı, bu yazısında sisteme, okullardaki yabancı dil öğretimine ve bunun doğuracağı sonuçlara yönelik eleştiriler yapar. Dil konusunda hassas olan Akatlı, dilin nerede, nasıl ve hangi ölçüde kullanılması gerektiğine dikkat çeker. Aynı dili konuşan insanların bilimsel konulara daha sağlıklı bir biçimde değinebileceklerini söyler. Farklı dilde eğitim verme ısrarını eleştirerek yersiz bulur. Bunu da kendine özgü düşünceleriyle temellendirerek açıklar. Şahin, Akatlı'nın dil konusundaki endişeleri ve görüşleriyle ilgili şu satırları yazar:

“Fusun Akatlı'nın dil konusundaki endişeleri, bunlarla sınırlı değildir. Yabancı dillerin giderek Türkçeyi istila etmesi onu endişelendirmekte ve buna bir çözüm getirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Devlet üniversitelerinde ve bazı vakıf üniversitelerinde yabancı dilde eğitim verilmesine karşı çıkmaktadır. Fusun Akatlı'ya göre bir ülkede yükseköğretimde yabancı dilde eğitim verilmesi demek, o ülke gençlerinin bilgi edinme ve bilgi üretme sürecinde o yabancı dilin kültürüne bağlı kalması demektir. Bu kendi kültüründen ve kendi anadilinden uzaklaşmak anlamına gelmektedir” (Şahin, 2017: 53).

“Üçer Rus, Fransız, İngiliz yazarı sayabilen olmuyor. Dostoyevski ile Tolstoy'un ‘adını duymuş’ olan bir-iki kişi çıkıyor. Puşkin, Gogol, Turgenyev adlarını bile ulaştıramıyorlar lise mezunlarımıza. Fransız ve İngiliz yazarları daha da şanssız.

Hiçbiri çok sesli müzik alanından bir tek Türk bestecisinin adını söyleyemiyor. Ahmet Hamdi Tanpınar diye bir ad hiç duymamışlar. Orhan Pamuk'u tanıyan birkaç kişi çıkıyor. Adalet Ağaoğlu'ndan haberleri bile yok. Gazete? Okuyorlar tabii. Hangi gazeteyi? Gazete adlarından bazılarını sayabiliyorlar, ama hiçbir gazetenin hiçbir yazarının adını veremiyorlar.

Bu çocuklarımızın bütün kültürü, sınava hazırlık parçalarının yazarlarının adı ile sınırlı. Kimini doğru kimini yanlış söylüyorlar. Yazılı sınav yapmıyoruz, günahı boyunlarına ama, Shakespeare'inin adını doğru yazacak üç kişi çıkarsa aralarında,

şapkamı yerim!” (Akatlı, 2007: 120).

Kültürsüzlükte Boğulmak adlı yazıdan alınan bu parçada Akatlı, öncelikle başına gelen, şahit olduğu bir olayı anlatmaktadır. Akatlı, tiyatrocı olmak isteyen ve bir üniversiteye başvuran lise mezunu gençlerle, yetenek sınavından sonra yaptıkları bir mülakatı okurlarıyla paylaşmaktadır. *İçler acısı bir cehalet denizinin içinde boğulmak üzere olan bu gençler* karşısında şahit olduğu acı deneyimini anlatmakta ve eleştirmektedir. Yine burada da realist bir yazar tavrıyla karşılaşmaktayız. Bu bağlamda hem gençlere hem sisteme hem de kültürsüzlüğe eleştiri yapmaktadır.

6.2. Güncel Deneme

Deneme metinlerinin konuları arasında o dönemde yaşanmış olan güncel olaylar bulunmaktadır. Toplumsal değişimler, o dönemin kültürü ve yaşantısı hakkında bilgiler vermektedir. Güncel denemeler, yazarın yaşadığı dönemi gözlemleyip kaleme aldığı metinlerden oluşmaktadır. Canbek, güncel deneme metinleriyle ilgili şu bilgileri vermektedir:

“Güncel denemeler çoğunlukla dönemdeki olayları takip etmektedir. Bu açıdan güncel denemeler panoramik yazılar olarak da değerlendirilebilir. Bir başka ifadeyle, bu tür metinler yazıldığı dönemin insan profilinden kesitler sunması, tarihi nitelikli olayları konu alması ya da o dönemin geleneklerini, sosyal olaylarını yansıtması bakımından güncelliğinin yanında bu özellikleriyle panoramik yazılar olarak da adlandırılabilir” (Cankbek, 2001: 167).

Fusun Akatlı'nın deneme metinlerinde de sık sık güncel konulara rastlanmaktadır. Deneme yazılarında okurla sohbet eden ve her yazısını kendine özgü bir üslupla destekleyen Akatlı, *Kirlenen, Eriyen, Çürüyen Dilimiz* yazısında güncel bir olayı ele alırken bunu benzetme ögesi ile de pekiştirerek aktarmıştır:

“Yanlışların yerleşik hale gelmesi ve meşruiyet kazanması, söz dizimi kurallarının hiçe sayılması, yanlış telaffuz ve vurgular, yanlış tonlamalarla Türkçenin ahenginin yok edilmesi, her dilde bir hoşluk, bir canlı soluk, mizahi bir öge vb. olarak kendine has bir yeri bulunan argonun, yerli-yersiz kullanılması, ehliyetsiz sürücülerin alkollü kalem kullanarak Türkçeyi yoldan çıkarmaları, şarmpole yuvarlamaları sonucu çürüme belirtileri ortaya çıkar” (Akatlı, 2007: 34).

Akatlı, toplumun günlük dili yanlış kullanmasına yönelik bir eleştiri yapmaktadır. Günlük hayattaki kişisel yaşantıları ya da toplumda gözlemlenen genele özgü olayları ve durumları eleştiriye dayalı bir bakış açısıyla yansıttığı için bu yazı güncel deneme türüne girer. Güncel deneme türünde yazar dışa dönük bir tavırla, çevresindeki olayları, değişimleri, yaşantıları kendi duygu ve düşünce süzgecinden geçirerek yorumlar, kimi zaman da eleştirir.

“Geçtiğimiz ay Eleştiri-İnceleme dalında ‘Şiir Kuşatması’ adlı kitabıyla Mustafa Öneş, Deneme dalında ise ‘Satırlar Arasında’ adlı kitabıyla Oğuz Demiralp, Memet Fuat Ödüllerine layık görüldüler. Memet Fuat Ödülleri böylece üçüncü kez sahiplerini bulmuş oluyordu. Edebiyatımızda roman, öykü, şiir hep ödüllendiriliyor, ama deneme ve eleştiri dallarında, Türk Dil Kurumu’nun 12 Eylül sonrası aldığı darbeden bu yana, hiç ödül verilmiyordu” (Akatlı, 2007: 73).

Akatlı bu yazısına kendi yaşamında ve çevresinde gözlemlediği bir olayı konu almıştır. Yazar bu metinde kendi döneminde yapılan bir ödül töreninden bahsetmiştir. Memet Fuat Ödülleri’nin sahiplerini açıklamıştır. Bu bakımdan yukarıda alıntılanan paragraf da güncel deneme kategorisine girmektedir. Güncel denemelerde yazar tanık olduğu, gözlemlediği olayları olduğu gibi, nesnel bir tutumla yansıtmaz. Böyle bir durumda yazarın kişisel yargıları, değerlendirmeleri ya da eleştirileri ön plandadır.

6.3. Portre Deneme

Portre deneme, birinin kişilik özellikleri, fiziki görünümü veya düşünce tarzı gibi özellikleri hakkında bilgi veren bir deneme türüdür. Portre denemede kişinin mizacına ve üslubuna da yer verilebilir.

Bununla birlikte portre denemelerde amaç, ele alınan kişiyi sadece tanıtmak değildir. Gerek fiziki özellikler açısından gerekse tinsel açıdan ya da her iki yönden ele alınan kişinin görünen, bilinen yönlerinin yansıtılması yanında denemecinin o kişiye bakış açısı doğrultusunda değerlendirmeleri ya da eleştirileri söz konusu olabilir (Canbek, 2001: 151).

Fusun Akatlı’nın denemelerinde de zaman zaman portre deneme örneklerine rastlanmaktadır. Belli başlı isimleri, kişisel veya fiziksel özellikleri bakımından tanıtmaktadır. Buna örnek verilecek olursa:

“Anday’ı edebiyatımızın çok yönlü, verimli, derinlikli yazarını gerçek anlamda tanımak, onun düşünür kimliğiyle tanışmayı mutlaka şart koşuyor. Felsefeden müziğe, bilimden edebiyata, yaşama kültüründen dünya görüşlerine uzanan, ‘insani olan hiçbir şeyi’ dışta bırakmayan birçok yönlülük bu” (Akatlı, 2007: 64).

“Melih Cevdet Anday’ın, Cumhuriyet rejiminin erdemlerinin bilincinde olmanın da ötesinde, tam bir Cumhuriyet savunucusu olduğunu, demokrasi, hoşgörü, laiklik, din, boş inançlar, yobazlık konularında son derece berrak yazılarıyla okurunu eğittiğini, yönlendirdiğini de görüyoruz denemelerinde” (Akatlı, 2007: 64).

Melih Cevdet Anday’ı bir düşünür olarak ele alan yazar, onun birtakım özelliklerini överek ve hayata karşı bakışını dile getirerek anlatmıştır. Bunu yaparken Anday’ın dünya görüşüne ve duruşuna da yer vererek tanıtmıştır.

“Tomris Uyar’ın uyumsuzluğuna evet, uyumsuz; ama bence daha belirleyici niteliği: iddiasız. Çünkü barışılması oldukça güç olan pek çok şeyle barışmayı bilmiş, başarmış. ‘Ne uyum sağlarım, ama ne de uyumsuzluğumdan kendime pay çıkarıp ters düştüklerime üstünlük taslamaya kalkarım.’ der gibidir. Şimdi her şeş bittikten sonra onu tanımayanlara tanıtmak, çok da anlamlı gelmiyor bana. Tanınması gerektiği kadarını öykülerine, gün dökümlerine koymuştu zaten. Bir yandan da ben onun kadar radikal bir uyumsuz olmadığım için, birileriyle olsun paylaşabileyim istiyorum, dünyamızdan çıkıp giderken alıp götürdüklerini, bize bıraktıklarını. Galiba üstesinden gelemeyeceğiz” (Akatlı, 2007: 95).

Fusun Akatlı, Tomris Uyar’ın hem özel hem sanat hayatıyla ilgili doğrudan yorumlar yapmıştır. Kendi kişisel görüşlerini de beyan ederek tanıtmıştır. Tomris Uyar’ın dağınık bir kişilik yapısına sahip olduğunu belirterek buna örnek vermiştir. Yazarların tinsel, kişisel ve fiziki özellikleri hakkında bilgi vermesi Akatlı’nın deneme metinlerinde çok sık karşılaşılan bir durumdur.

6.4. Fantezi Deneme

Bazı deneme metinlerinde düzyazı metinleri ile şiirsel pasajların bir arada kullanıldığı görölmektedir. Canbek, bu noktada fantezi denemeyle ilgili řu görüşü ifade etmiştir: “Fantezi sözcüğü serbest/özgün bir söyleyişi ifade eder. Dolayısıyla fantezi sözcüğü’nün bu anlamından yola çıkılarak denemenin bilinen metin özellikleri dışında böylesi bir tutumu yansıtan metinler, fantezi deneme olarak nitelenebilir. Bu metinler biçim açısından, şiir ve düzyazı gibi aslında var olan iki türün özelliklerini kullanarak karma bir anlatı türü ortaya koyma tavrı göstermesi bakımından kolaj metinler olarak da düşünülebilir” (Canebk, 2001: 171).

Fantezi denemede şiirsel pasajlar metin içerisinde, belirtilen içeriğe yönelik yazar tutumundan bağımsız olarak, doğrudan deneme metninin biçim düzlemini oluşturan bir kurucu öge olarak yer alır. Bu bakımdan araç olmaktan çok metnin biçimini oluşturma hususunda amaç konumunda bir ögedir (Canebk, 2001: 172).

Burada şunu da belirtmek gerekir ki, fantezi deneme olarak nitelendirdiğimiz metinlerdeki şiirsel pasajlar, bilinen anlamıyla birer şiir metni değildir. Bu kısımlar metin içerisinde form bakımından dize görünümü sunan bir şekilde konumlandırılmış, daha önemlisi çağırışma, paradoksa dayanması bakımından imgesel birer içeriğe sahip ‘serbest’ metin parçalarıdır (Canebk, 2001: 172). Bu serbest metin parçalarına Fusun Akatlı’nın deneme metinlerinde de rastlanmaktadır. Güçlü anlatım özelliği gösteren fantezi denemeler, konuyu daha iyi iletmesi bakımından tercih edilmektedir. Akılda kalıcı olması ve birer kolaj özelliği göstermesi bakımından da yazar tarafından tercih edilmektedir.

“Ertesi sabah Ankara’da Sakarya caddesinin Mithat Paşa caddesiyle keřiřtiđi yere

yakın İşçi Partisi binası önünde toplandık. Kocaman, esmer, bıyıklı adamlar sözlerini tutmuşlardı. Her birinde Metin'in şiirlerinden dizeler yer alan yüzlerce pankart hazırlamış bekliyorlardı.

'Elbet bir gün ölürüm
Ömrüm, ömrüm
Ve yanan mum
Kara bir fitil bırakan ardında
Ne kadar benziyor birbirine...
Ömrüm, ömrüm
Ve yanan mum biter.
Soğur cehennem bile.'

'Ölsem ayıptır, sussam tehlikeli;
Çok sevmeli öyleyse, çok söylemeli'" (Akatlı, 2007: 92).

Deneme metinlerinin arasına serpiştirilen bu şiirsel pasajlar hem anlatımı güçlendirmekte hem de pekiştirmektedir. Akatlı, yazısında anlattığı bir olayın ardından şiirsel bir pasaj ekleyerek durumu desteklemiştir. Canbek, bu tarzda yazılmış olan metinlerin, gerçek yaşamın somut olaylarıyla doğrudan ilişkili olmaması bakımından roman, öykü metni tarzında bir kurmaca metin özelliğine sahip olduğunu da vurgulamıştır.

"Ruhi Su'nun bas-bariton sesiyle Pir Sultan Abdal sesleniyordu:

'Yorulan yorulsun ben yorulmazam/ Derviş makamından ben ayrılmazam/
Dünya kadısında ben sorulmazam/ Kalsın benim devam divana kalsın.' Sonra Sezen Aksu, Metin'in 'Kavaklar'ını söylüyordu, öyle duygu yüklü, öyle anlamlı...

'Bedenim üşür, yüreğim sızlar
Ah kavaklar, kavaklar!
Beni hoyrat bir makasla
Eski bir fotoğraftan oydular.
Ah kavaklar, kavaklar!
Acı düştü peşime, ardımdan ılık çalar'" (Akatlı, 2007: 93).

Akatlı, yukarıda deneme yazısını desteklemesi yine bir şiir pasajına yer vermiştir. Kendi döneminde var olan bir sorunu bu tarzda kaleme alması okuru çok yönlü düşünmeye yöneltmektedir. Çok katmanlı bir yazma tarzına sahip olan Akatlı, deneme metinlerinde bu tarz özellikleri kendine özgü bir üslupla harmanlayarak çeşitlendirmektedir.

6.5. Nekrolojik Deneme

Nekrolojik deneme türü, herhangi bir kişinin ölümünün ardından yazılmış olan deneme metinlerini kapsamaktadır. Nekrolojik denemede yazar, gerek çok tanınmış bir kişinin ölümünün ardından gerekse kendi kişisel hayatında tanıdığı özel bir kişinin ölümünün ardından yazısını kaleme alır. Anlattığı kişinin mesleki yönünü, düşünce tarzını, kişisel yönlerini yazar.

Bu tür deneme metinleri, bir kişinin ölümünün ardından yazılması dolayısıyla anma nitelikli yazılarla benzerlik göstermektedir. Ancak nekrolojik denemeler, bir kişinin ölümünden çok kısa bir süre sonra yazılan, yazarın tanıklığı dolayısıyla güncelliği olan, paylaşma, haber verme özelliğine sahip metinlerdir (Canbek, 2001: 162).

“Erdal’ın ardından ayaklarımı sürürken, insanı, hayatı, dili güzelleştirmeye adanan bir ömrün cami avlularında, kabristanlarda noktalanmayacağını düşünüyordum. Sevgili dostumun içimi ezen ölümüne karşı bir avuntu mu yaratıyorum, kendimi mi aldatıyorum diye eksiklendim sonra. Hüznlerin, yasların, onurlu, neşeli, coşkulu yazarı Erdal Öz’ün, en çok onun, bu yazıyı okumasını isterdim. Çünkü o. ‘Biz buralara ezik avuntularla, kendimizi dolandırarak gelmedik arkadaş! Öyle diyorsan öyledir. Sözünü sahiplen!’ diyecekti” (Akatlı, 2007: 79).

Akatlı, bu yazısında bir dönemi temsil etmiş olan bir sanatçının ölümünün ardından duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir. Kişisel görüşlerini de ekleyerek yazar, aynı zamanda o dönem hakkında da bilgi vermiştir. Nekrolojik deneme, yazarın samimiyetini yansıtan bir deneme türüdür. Dolayısıyla bu metinde de Akatlı’nın samimi üslubuyla karşılaşırız.

“Ölümden öte köy yoktur denir ya, Metin için öyle olmadı. Her genç ölüm sırasızdır ama onunki sırasız olmakla da kalmadı. Türkiye’nin tarihine silinmez bir utanç lekesi olarak yerleşen bir facianın otuz yedi kurbanından biri olarak göçtü bu dünyadan. Şeriatçıların 2 Temmuz 1993’te gerçekleştirdikleri hunhar kalkışmanın alevinde kavrulup, dumanında boğulduktan sonra yedi gün daha can çekişti ve 9 Temmuz’da yenildi. Meş’um kaderinin arkadaşlarından ayrıldı, cenazesi ayrı kalktı. Ölümden öte köy vardı artık onun için” (Akatlı, 2007: 81).

Akatlı, bu yazıda o dönemin genel yapısını, sosyal-siyasi durumunu ortaya sererek, deneme yazısını sevdiği bir insanın ölümünün ardından kaleme almıştır. Burada Akatlı’nın korkusuz üslubu ve anlatımıyla da karşılaşmaktayız.

“Okurları Tomris Uyar’ı çok erken kaybetti, yazık. Ne var ki her aradıklarında yanı başlarında bulacakları ve her buluşmada kendilerine yeni yaşantılar üretmeleri için malzeme sağlayacak cömert bir dosttu o” (Akatlı, 2007: 97).

Akatlı, bu denemesini bir döneme hitap etmiş olan Tomris Uyar'ın ölümünün ardından yazmıştır. Tomris Uyar'ı kaybetmenin ardından duyulan acıyı dile getirmiştir. Uyar'ın kişisel özelliklerine de değinerek ölümünün ardından bıraktığı eserlerinin önemine değinmiştir.

Akatlı, Türk Edebiyatı'nda yer edinmiş ve bir döneme seslenmiş olan birtakım şair ve yazarların ölümünden sonra duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir. Ölümü onlara yakıştıramamıştır. Kişisel düşüncelerine yer verdiği için, yazıların samimi bir üslupla kaleme alındığı da söylenebilir.

Sonuç

Fusun Akatlı'nın *Rüzgâra Karşı Felsefe* adlı eserinin ele alındığı bu çalışmada, yazarın denemeci tavrına değinilmiştir. Tematik bir incelemeyi kapsayan bu çalışmada, denemenin tarihsel gelişimi ve Türk edebiyatındaki yeri hakkında bilgi verilmiştir. Bununla beraber deneme metinleri konuları bakımından incelenerek genel bir değerlendirme yapılmıştır. Fusun Akatlı'nın yazar tavrı, üslubu, denemeci kimliği, deneme metinlerinde işlediği konular tek tek ele alınıp incelenmiştir. Bu inceleme yapılırken araştırma konusu olan *Rüzgâra Karşı Felsefe* adlı eserden örnekler verilerek desteklenmiştir.

Çalışmanın giriş bölümünde denemenin tür olarak ortaya çıkışı üzerinde durulmuştur. Bununla beraber Türk edebiyatına dahil olmaya başladığı dönem ve gelişimi hakkında bilgi verilmiştir. Akabinde deneme metinlerinde yazarın tavrı işlenmiştir. Tür olarak deneme, konuları bakımından sınıflandırılarak gerekli bilgiler verilmiştir.

Bir sonraki bölümde Fusun Akatlı'nın kim olduğu üzerinde genel olarak durulmuş ve eserlerinin tam listesi kronolojik olarak verilmiştir. Bunun ardından Akatlı'nın denemeci tavrıyla ilgili bilgi verilmiştir. Deneme metinlerine hâkim olan bakış açısı ve üslubu hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Buna bağlı olarak denemelerini sohbet havası içinde işlemesi, alıntılar yaparak desteklemesi ve öneriler sunması gibi Akatlı'nın genel yazar tavrını oluşturan temel öğeler üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmanın konusu ve kaynağı olan *Rüzgâra Karşı Felsefe* adlı eser hakkında genel bir bilgi verilmiştir. Eser, genel hatlarıyla tanıtıldıktan sonra gerekli başlıklar açılarak tematik boyutta değerlendirilmiştir. Bu bağlamda açılan başlıklar, eleştirel deneme, güncel deneme, portre deneme, fantezi deneme ve nekrolojik deneme adlı başlıklardır. Bu başlıklar, eserden verilen örneklerle desteklenerek incelenmiştir.

Fusun Akatlı, fikirlerini deneme türünün sağladığı özgür alanda okuyucular ile paylaşmıştır. Samimi bir dille yazdığı denemelerde insan ve toplum ile ilgili

gözlemlerine yer vermiştir. Denemelerinde güncel konuları işleyen Akatlı, ülke ve dünya ile ilgili genel bilgilere de değinmiştir. Ayrıca gazetelerde uzun süre yazmış olması ülkedeki olaylara Akatlı'nın gözünden bakmamızı sağlamıştır. Eğitim, dildeki yozlaşma, yoksulluk, modernleşme gibi konular toplumu yakından ilgilendirdiği için Akatlı'nın da gündemine girmiş ve yoğun bir şekilde denemelerinde yer almış konular arasındadır.

Deneme metinleri hem yazar hem de okuyucu açısından yeni açılımlar, farklı düşünceler ve yaklaşımlar getirmektedir. Felsefeci ve eleştirmen olan Füsün Akatlı tam da bu noktada önem taşımaktadır. Hem felsefi hem edebi düşüncelerini harmanlayarak kaleme aldığı deneme yazılarıyla okurun düşünce dünyasına katkıda bulunup felsefi anlamda kendilerini sorgulamalarını sağlamaktadır. Akatlı felsefeci kimliğini kullanarak sorup sorgulayan bir üslup oluşturmuştur. Bu sayede okuru konudan koparmadan deneme yazıları ile okur arasında bir bağ kurmayı başarmıştır. Bu özellikler Akatlı'nın üslubunun temel yapı taşları oluşturmaktadır.

Bu çalışmada Akatlı'nın deneme metinleri tematik boyutta incelenmiştir. *Rüzgâra Karşı Felsefe* adlı eserde önemini ve güncelliğini koruyan konular ele alınmıştır. Akatlı, toplumdaki aksaklıklara ayna tutup ortaya çıkan sorunlar hakkında okuru düşünmeye yöneltmiştir. Saptamış olduğu bu sorunlar karşısında yapıcı uyarılarda bulunmakla birlikte, çözüm için de birtakım öneriler sunmuştur. Dolayısıyla yazılarına egemen olan yaklaşım, sorunları ortaya koyma, okuru uyarma, düşündürme ve öneri sunma şeklindedir. Bununla beraber Akatlı'nın deneme metinlerinde, toplumsal sorunlara karşı duyarsız kalmayan ve yeri geldiğinde topluma karşı sert eleştiriler yapan bir yazar tavrının da olduğu görülmektedir.

Füsün Akatlı'nın duygu dünyasındaki sesler yazıya dökülerek okuyucu ile buluşur. Kendini ifade ederken bunu açık ve anlaşılır şekilde yapar. Deneme yazılarında da önem verdiği konulardan biri açık ve net olmaktır. Bu noktada okuyucuların da kendileri için üzerine düşeni almalarını beklemektedir. Akatlı, ifade ettiklerinin duyulmamasından, kalben isteklerinin olmamasından şikâyet edip yazmaktan vazgeçmez. Düşündüklerini tekrar tekrar anlatır. Aynı konuya farklı açılardan bakar, karşısındakini ikna etmenin ötesinde ona sahip olduklarını fark ettirmek için çabalar. Sonucunda yine insanın öz değerlerini fark etmesini bekler.

Füsün Akatlı ve denemeci tavrı genel hatlarıyla incelendiğinde, Türk edebiyatına katkı sağlamış önemli isimler arasında yer aldığı görülmektedir.

Kaynakça

- Akatlı, Fusun (1993). Türk Edebiyatında Deneme ve Eleştiri. Varlık Dergisi, (1108): 21-22.
- Akatlı, Fusun (2007). Niçin Diyalektik. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Akatlı, Fusun (2007). Rüzgâra Karşı Felsefe. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Akatlı, Fusun (2016). Bütün Yazıları I: Yazı Bahçesinden. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Arıkan, Zeki (1993). Tarihimiz ve Cumhuriyet. Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Atayman, Veysel (1987). Deneme, Eleştiri ve Polemik Üzerine. Varlık Dergisi, 960 (5).
- Balcı, Yunus (2006). Türk Edebiyatında Deneme Literatürü. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 4(8): 311-330.
- Canbek, Nesrin (2001). Yeni Türk Edebiyatında Bir Anlatı Türü Olarak Deneme. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Çetin, Nurullah (2012). Nesir Türleri. İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Gürsel, Nedim (1978). Niçin Diyalektik? Birikim Dergisi, (37): 60-62.
- Hızlan, Doğan (2010). Fusun Akatlı: Kırmızı Gagalı Pelikan. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Necatigil, Behçet (2016), Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü. Ankara: Yapı Kredi Yayınları.
- Onaran, Mustafa Şerif (2010). Edebiyatımızın Hanımefendisi: Fusun Akatlı. Varlık Dergisi, (1235): 45-48.
- Şahin, Şehmus (2017). Fusun Akatlı'nın Denemeleri Üzerine Bir İnceleme. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Çağ Üniversitesi.
- Tan, Nail (2010). Eleştirmen, Denemeci, Fusun Akatlı. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 704 (185-187).
- Uç, Himmet (2008). Türk Edebiyatında Deneme. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Uzun, Ali (2019). Türk Edebiyatında Denemenin Gelişiminde Cemal Süreya'nın Yeri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Mersin Üniversitesi.
- Yağcı, Öner (2002). Cumhuriyet Dönemi Denemeler Seçkisi. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.